

НАЦІОНАЛЬНА ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 330.342.146(477:4-672ЄС)

І.С. Піляєв

**СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ ПОДОЛАННЯ ДИВЕРГЕНЦІЇ ЕКОНОМІК УКРАЇНИ І
ЄС: ТРЕНДИ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ВРЯДУВАННЯ**

У статті, із застосуванням синергетичного міждисциплінарного підходу до аналізу проблеми дивергенції параметрів соціального розвитку України та ЄС, оцінюються стан та ключові проблеми імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС з точки зору завдань соціально-економічної модернізації країни. Особливу увагу приділено соціально-інноваційним аспектам подолання дивергенції економік України та ЄС. Виявлено проблеми та запропоновано заходи щодо вдосконалення здійснення на урядовому рівні стратегічного моніторингу виконання Угоди.

Ключові слова: дивергенція, людський розвиток, соціальний прогрес, модернізація, європейська інтеграція

DOI 10.34079/2226-2822-2020-10-20-5-17

Постановка проблеми. Дійсно успішні модернізація та європейська інтеграція України передбачають наявність цінностей, правил та інституцій, притаманних конкурентоздатній ринковій економіці та структурній ліберальній демократії. Наявність дієвої ринкової економіки, відповідно до Копенгагенських критеріїв членства в ЄС, передбачає, зокрема, суспільний консенсус щодо найважливіших питань економічної політики (Копенгагенські критерії..., 2019). Між тим нестабільність політичної системи¹ всі роки незалежності не дозволяє сформувати та реалізувати довгострокову національну стратегію соціально-економічного розвитку, що призвело, особливо в останні роки, до тривожних трендів дивергенції (розходження) ряду важливих параметрів соціально-економічного розвитку України та країн ЄС. Звідси випливає необхідність вжиття комплексу заходів на національному рівні щодо подолання зазначених дивергентних трендів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Статистичні та економетричні оцінки, нещодавно зроблені Т.В. Бурлай (Бурлай, 2019b, с.65-66), засвідчують з 2014 р. формування чіткої тенденції до соціально-економічної дивергенції України та ЄС, що є чи не найважливішим індикатором збою процесу системної модернізації України. Зокрема, статистично обґрунтовано, що такі активно задіяні після перемоги Євромайдану механізми євроінтеграції, як імплементація Угоди про асоціацію з ЄС, запровадження з Союзом безвізового режиму й «поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі», формально проєвропейські соціально-економічні реформи, поки що не дають очікуваного макроекономічного, інституціонального, інтеграційного та конвергентного ефекту для України (Бурлай, 2019b, с.78).

Незважаючи на численні праці українських та зарубіжних науковців з проблем модернізації та європейської інтеграції України (Бурлай, 2019a; Вертелева і Вертелева, 2014; Сіденко, 2018; Сіденко, 2015; Alcidì, 2019; Milotay, 2017; Olszański, 2017), їм досі

¹ Середній термін каденції прем'єр-міністра в незалежній Україні, за власним підрахунком автора, складає близько півтора року.

бракує синергетичного підходу до розуміння та тлумачення основних дихотомій, які мали та мають вирішальний вплив на вищезазначені процеси. Це, в свою чергу, призводить до помилкової логіки «гри з нульовою сумою», до абсолютизації певних ментальних парадигм, на що напередодні подій Євромайдану та збройного конфлікту на сході України вказував, наприклад, вітчизняний політолог Сергій Толстов (Толстов, 2013).

Метою дослідження є аналіз соціального контексту сучасних процесів дивергенції/конвергенції гео економічного простору України та ЄС, визначення дивергентних факторів та трендів й розробка шляхів вдосконалення урядового механізму реалізації євроінтеграційної політики в цій сфері.

Виклад основного матеріалу. За умов глобалізації проблему подолання дивергенції економік й, відповідно, соціальних та політичних систем України і ЄС слід розглядати в контексті саме глобального соціально-економічного розвитку світу. Отже, вбачається плідним і доцільним проаналізувати сучасні позиції України в євроінтеграційному процесі крізь призму саме авторитетних світових рейтингів людського розвитку.

Таблиця 1.

**ПОРІВНЯННЯ СВІТОВИХ РЕЙТИНГІВ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС, УКРАЇНИ ТА
 ІНШИХ КРАЇН-УЧАСНИЦЬ СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА ЗА ІНДЕКСОМ
 ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ ООН (2019 р. до 2014 р.)**

Місце 2019 р.	Місце 2014 р.	Країна	ІЛР- 2019	ІЛР- 2014
3	11	Ірландія	0,942	0,899
4	6	Німеччина	0,939	0,911
8	12	Швеція	0,937	0,898
10	4	Нідерланди	0,933	0,915
11	10	Данія	0,930	0,900
12	24	Фінляндія	0,925	0,879
15	14	Великобританія	0,920	0,892
17	21	Бельгія	0,919	0,881
20	21	Австрія	0,914	0,881
21	21	Люксембург	0,909	0,881
24	25	Словенія	0,902	0,874
25	27	Іспанія	0,893	0,869
26	28	Чехія	0,891	0,861
26	20	Франція	0,891	0,884
28	39	Мальта	0,885	0,829
29	26	Італія	0,883	0,872
30	33	Естонія	0,882	0,840
31	32	Кіпр	0,873	0,845
32	29	Греція	0,872	0,853
32	35	Польща	0,872	0,834
34	35	Литва	0,869	0,834
36	37	Словаччина	0,857	0,830
39	48	Латвія	0,854	0,810
40	41	Португалія	0,850	0,822
43	43	Угорщина	0,845	0,818
46	47	Хорватія	0,837	0,812

50	53	Білорусь	0,817	0,786
52	58	Болгарія	0,816	0,777
52	54	Румунія	0,816	0,785
70	79	Грузія	0,786	0,744
81	87	Вірменія	0,760	0,730
87	76	Азербайджан	0,754	0,747
88	83	Україна	0,750	0,734
107	114	Молдова	0,711	0,663

Джерело: Human Development Report, 2014, Human Development Report, 2019.

Якщо за Індексом людського розвитку ООН² за 2014 рік (ІЛР-2014) Україна відставала від останньої за цим показником країни ЄС (Болгарія) на 43 проміле й, відповідно, на 25 позицій в рейтингу, то за ІЛР-2019 Україна поступалася аутсайдером ЄС за цим показником – Болгарії та Румунії – вже на 66 проміле та аж на 36 позицій в рейтингу. Щодо країн-учасниць Східного партнерства, крім Білорусі, Азербайджана та Грузії (за ІЛР-2014), Україна пропустила перед собою в рейтингу 2019 р. ще і Вірменію (Табл. 1).

Таким чином, єдиною з країн-учасниць Східного партнерства, що поступається в рейтингу Україні, залишається Молдова. Проте якщо остання за період 2014-2019 рр. поліпшила свій ІЛР на 48 проміле й піднялася на 7 позицій в рейтингу, то Україна спромоглася поліпшити власний ІЛР лише на 16 проміле й опустилася в рейтингу на 5 позицій (Табл. 1).

Якщо за ІЛР-2014 Україна поступалася Польщі 100 проміле й відставала від неї на 48 позицій, то за ІЛР-2019 відставання складає вже 122 проміле й 56 позицій (Табл. 1).

Цікаво відзначити, що за Індексом соціального прогресу³ 2015 р. (Табл. 2) в першу шестірку країн-лідерів потрапила лише одна держава-член ЄС – Швеція (88,06 балу), тоді як в рейтингу 2020 р. в першій шестірці вже три держави-члени ЄС: Данія, Фінляндія та Швеція з середнім балом 91,87. Якщо до першої групи (дуже високий рівень соціального прогресу) за результатами 2015 р. увійшли лише 3 держави-члени ЄС (Швеція, Фінляндія, Данія) з середнім балом 87,15, то в світовому рейтингу 2020 р. знаходимо вже 6 держав-членів ЄС з середнім балом 91,27. Вищевикладене свідчить про значну позитивну динаміку соціального прогресу за період 2015-2020 рр. в передових за рівнем соціального розвитку, передусім Скандинавських, країнах ЄС.

² Інтегральний показник, що поєднує кількісні та якісні характеристики соціально-економічної диференціації розвитку країн: рівня життя населення (через оцінку ВНД на душу населення за паритетом купівельної спроможності в дол. США), його грамотності, освіченості та довголіття.

³ Автори зазначеного індексу (професор Гарвардської школи бізнесу Майкл Портер, представник Фонду Рокфеллера Джудіт Роден, експерт журналу *Economist* Метью Бішоп та ін.) визначають соціальний прогрес як здатність суспільства задовольняти основні людські потреби своїх громадян, створювати умови, що дозволяють громадянам та спільнотам підвищувати та підтримувати якість свого життя й якомога повніше реалізовувати свій потенціал. Індекс обраховується на основі зваженого вимірювання 50 соціальних та екологічних показників задля створення цілісної квантизованої картини соціального прогресу. Зазначені показники об'єднанні в три основні групи:

1. Основні потреби людини – харчування, доступ до основної медичної допомоги, забезпечення житлом, доступ до води, електричне та санітарне забезпечення, рівень особистої безпеки.

2. Засади благополуччя людини – доступ до базових знань та рівень грамотності населення, доступ до інформації та засобів комунікації, рівень охорони здоров'я, якість довкілля.

3. Можливості розвитку людини – рівень індивідуальних та громадянських свобод, забезпечення прав та можливостей людини приймати рішення та реалізовувати свій потенціал.

Індекс щорічно оновлюється, що дозволяє відстежувати соціальний прогрес у часі.

Таблиця 2.

Глобальний індекс соціального прогресу країн-членів ЄС, України та інших
 країн-учасниць східного партнерства
 (2020 р. до 2015 р.)

Рейтинг 2020 р.	Рейтинг 2015 р.	Країна	Індекс 2020 р. за 100- бальною шкалою	Індекс 2015 р. за 100- бальною шкалою
Рівень 1 (дуже високий рівень соціального прогресу)				
2	8	Данія	92,11	86.63
3	7	Фінляндія	91,89	86.75
5	2	Швеція	91,62	88,06
10	9	Нідерланди	91,06	86.50
11	14	Німеччина	90,56	84.04
12	12	Ірландія	90,35	84.66
Рівень 2 (високий рівень соціального прогресу)				
14	–	Люксембург	89,56	–
15	13	Австрія	89,50	84.45
16	17	Бельгія	89,46	82.83
18	21	Франція	88,78	80.82
19	20	Іспанія	88,71	81.17
21	18	Португалія	87,79	81.91
22	19	Словенія	87,71	81.62
23	31	Італія	87,36	77.38
24	23	Естонія	87,26	80.49
25	22	Чехія	86,69	80.59
26	30	Кіпр	86,64	77.45
27	34	Греція	85,78	74.03
30	–	Мальта	84,89	–
31	27	Польща	84,32	77.98
32	35	Литва	83,97	74.00
35	33	Латвія	83,19	74.12
36	25	Словаччина	83,15	78.45
Рівень 3 (верхній середній рівень соціального прогресу)				
39	37	Хорватія	81,92	73.30
40	32	Угорщина	81,02	74.80
43	43	Болгарія	79,86	70.19
45	50	Румунія	78,35	68.37
47	66	Білорусь	77,00	64.98
50	61	Вірменія	76,46	65.70
56	60	Грузія	74,85	65.89
63	62	Україна	73,38	65.69
68	70	Молдова	72,58	63.68
Рівень 4 (нижній середній рівень соціального прогресу)				
104	76	Азербайджан	64,11	62,62

Джерело: Social Progress Index, 2020.

Наскільки динамічним є соціальний розвиток світу, показово засвідчує приклад Словаччини: за останнє п'ятиріччя вона досягла значного соціального прогресу, підвищивши свій індекс з 78,45 до 83,15, проте, незважаючи на це, «просіла» в світовому рейтингу з 25-го на 36-е місце. Що стосується України, вона також спромоглася помітно підвищити свій індекс – з 65,69 до 73,38 балу, проте все ж втратила одну позицію в світовому рейтингу, перемістившись із 62-го на 63-е місце.

Загалом за рівнем індексу соціального прогресу країни світу поділені на 6 груп (Табл. 2). Україна з індексом 73,38 (63-е місце світового рейтингу) знаходиться в третій групі (верхній середній рівень), де поточний (на вересень 2020 р.) груповий лідер серед країн ЄС Хорватія посідає 39-місце світового рейтингу з 81,92 балами, а груповий аутсайдер серед країн ЄС та Східного партнерства Молдова займає 68-у позицію з індексом 72,58 за 100-бальною шкалою. Згідно зі світовим рейтингом, значного соціального прогресу за 2015-2020 рр. досягла Білорусь: вона підвищила свій індекс з 64,98 до 77,00 й просунулася з 66-го на 47-ме місце, випередивши Вірменію, Грузію і Україну.

Варто відзначити, що за Індексом соціального прогресу наша країна наразі утримує світову першість із таких показників, як використання чистого палива та технологій для приготування їжі, доступ населення до електрики (в Україні він складає 100%), абонентська підписка на мобільний телефонний зв'язок, гендерна рівність у доступі до середньої освіти.

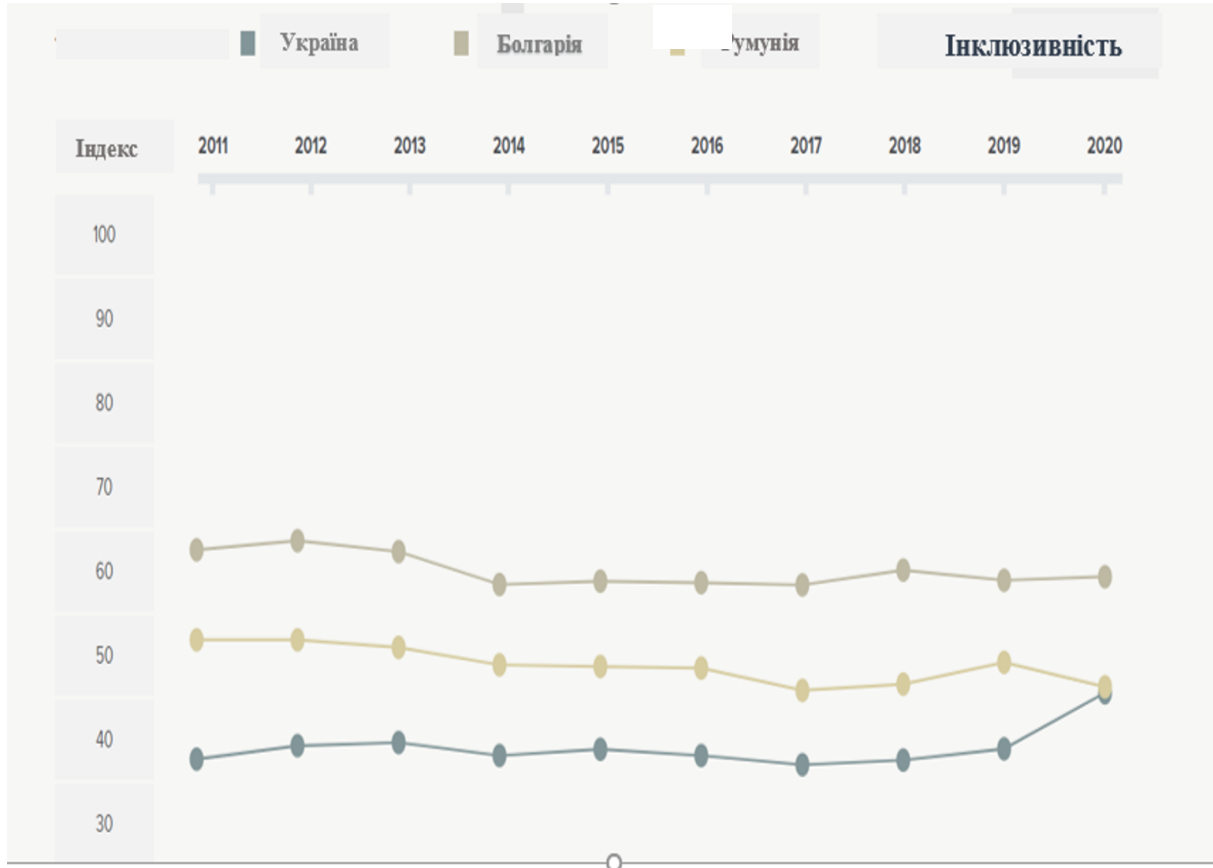
У цілому, світовий рейтинг України за рівнем соціального прогресу (63-е місце зі 163) значно перевищує її відповідний рейтинг за показником ВВП (ППП) на душу населення (85-е місце зі 163). Якщо, наприклад, соціальний розвиток Румунії, згідно з рейтингом, нині цілком відповідає рівню її економічного розвитку (43-е місце за рівнем ВВП (ППП) на душу населення зі 163 країн, індексованих у рейтингу соціального розвитку), а світовий рейтинг соціального прогресу Болгарії випереджає її рейтинг за ВВП (ППП) на душу населення (52-е місце) на 9 позицій, то аналогічний показник України випереджає її рейтинг за ВВП (ППП) на 22 позиції.

Проте цілий ряд соціальних показників в Україні є наразі критично низькими: це, зокрема, рівень особистої безпеки (62,33 за 100-бальною шкалою – 110-е місце в світовому рейтингу), набору дітей до навчальної школи (лише 94,6 на 100 дітей – 123-е місце), свободи слова (121-е місце), свободи віросповідання (121-е місце), доступу до правосуддя (107-е місце), корупції (125-е місце).

За таким важливим показником соціальної інклюзивності, як рівність доступу до політичної влади за соціально-економічним становищем, Україна має один із найгірших показників у світі: 0,87 за 4-хбальною шкалою – 154-е місце в глобальному рейтингу, що свідчить про кланово-олігархічний характер її дотеперішніх політичної та економічної систем. Для порівняння, Румунія – найпроблемніша з країн ЄС за цим показником (1,98) – посідає 100-те місце, Болгарія (2,47) – 57-е, Литва (2,60) – 45-е, а сусідня Польща (3,23) – 5-е (!) місце в світі. За даним показником Україна значно поступається своїм партнерам по Східному партнерству ЄС Молдові (1,86, 106-е місце), Вірменії (1,90, 105-е місце), Грузії (2,54, 51-е місце) і особливо – Білорусі (3,13, 16-е місце). Лише Азербайджан за цим показником – позаду України (0,55, 166-е місце).

Разом з тим, за агрегованим показником соціальної інклюзивності, що, крім вищезазначеного, також включає такі параметри, як рівність соціальних груп у доступі до політичної влади (2,70 за 4-хбальною шкалою – 54-е місце), гендерна рівність у доступі до політичної влади (2,58 за 4-хбальною шкалою – 29-е місце), дискримінація на насильство по відношенню до меншин (5,80 за 10-бальною шкалою – 90-е місце), соціальне визнання геїв та лесбіянок (0,13 за 1-бальною шкалою /0 – найнижчий, а 1 – найвищий рівень

визнання/ – 99 місце), Україна за останній рік (вересень 2019 р. – вересень 2020 р.) значно покращила свої позиції: з 34,97 (111-е місце) до 44,03 (94-е місце), майже наздогнавши за цим показником Румунію (44,73 – 91 місце в світовому рейтингу) і помітно наблизившись до Болгарії (Рис. 1).

Джерело: *Social Progress Index, 2020.*

Рис. 1. Порівняння соціального прогресу України, Болгарії та Румунії за показником інклюзивності (2011 – 2020 роки)

У цілому, за рівнем соціального прогресу, навіть порівняно з аутсайдерами ЄС за цим показником, Україна поступається в світовому рейтингу Румунії (78,35 балу, 45-е місце) на 18 позицій та Болгарії (79,86, 43-е місце) – на 20 позицій.

У Глобальному індексі інновацій⁴ Україна випереджає всі пострадянські країни-учасниці Східного партнерства й навіть Румунію. Проте варто зауважити, що інноваційний індекс України не змінився, хоча наша держава й просунулася вперед у рейтингу за період 2014-2020 рр. на 18 позицій (Табл. 3).

⁴Доповідь "Глобальний інноваційний індекс 2019" містить інформацію про інноваційну діяльність 129 країн світу. Для оцінки використовують 80 параметрів, які дають повну картину інноваційного розвитку, включаючи огляд політичної ситуації, стану освіти, рівня розвитку інфраструктури та бізнесу. Глобальний інноваційний індекс – дослідження інноваційного клімату країни, яке проводить з 2007 року міжнародна школа бізнесу INSEAD у співпраці зі Всесвітньою організацією інтелектуальної власності та Корнельським університетом (США). (Див.: Dutta, Lanvin and Wunsch-Vincent, ed., 2020).

Таблиця. 3.

**Порівняння глобального індексу інновацій румунії, України та інших країн-учасниць
 східного партнерства 2020 та 2014 років**

Рейтинг 2020	Рейтинг 2014	Країна	Індекс 2020	Індекс 2014
45	63	Україна	36,3	36,3
46	55	Румунія	36,0	38,1
59	43	Молдова	33,0	40,7
61	65	Вірменія	32,6	36,1
63	74	Грузія	31,8	34,5
64	58	Білорусь	31,3	37,1
82	101	Азербайджан	27,2	29,6

Джерело: Dutta, Lanvin and Wunsch-Vincent, ed., 2020.

Загалом, серед країн-членів ЄС глобальний рейтинг інновацій за цей період покращився лише у трьох країн – Швеції (з 62,3 до 62,5), Німеччини (з 56,0 до 56,5) та Франції (з 52,2 до 53,7). Водночас, для порівняння, у Східноазійському регіоні з переважанням конфуціанської традиції у Південній Кореї цей рейтинг зріс з 55,3 до 56,1, у Китаю – з 46,6 до 53,3 (перемістився з 29-го на 14-е місце в рейтингу), Японії – з 52,4 до 52,7.

Це засвідчує, що зростання інноваційної конкурентоспроможності в сегменті економічно розвинутих країн на сучасному етапі здатні забезпечити переважно великі регіональні та світові держави з потужним ресурсним потенціалом та потужною національною науковою базою.

Для України досі характерними є «крихка національна змова всередині багаторівневої системи державного управління», «брак політичного консенсусу для подальших змін» у ході реформ, що обумовлює недостатню спроможність у виробленні політичного курсу і, відповідно, негативно впливає на політичний та соціально-економічний виміри європейської інтеграції України (Maupzuk, 2010).

У цьому контексті серйозні зауваження викликають обраний виконавчою владою підхід до імплементації Угоди про асоціацію з ЄС та методи оцінювання ходу та успішності її виконання, що впливають з такого підходу.

План заходів з виконання Угоди був розроблений Урядовим офісом координації європейської та євроатлантичної інтеграції разом з міністерствами та іншими органами державної влади й затверджений Кабінетом Міністрів України 25 жовтня 2017 р. До Плану двічі вносилися зміни та доповнення: постановами Уряду від 18 грудня 2018 року та, вже за нової влади, від 20 листопада 2019 року (План заходів з виконання Угоди про асоціацію, 2020). Наразі документ містить біля 2 тис. сформульованих завдань й близько 7,5 тис. заходів щодо їх виконання, які охоплюють 24 сфери співробітництва в рамках Угоди. За

виконання завдань відповідальні 106 органів влади України. Кожне з цих завдань посилається на конкретну статтю (статті) Угоди або імплементує визначені норми права (Acquis) Європейського Союзу. Також було затверджено урядово-парламентську Дорожню карту законодавчого забезпечення виконання Угоди про асоціацію на 2018-2019 роки, що дозволило пріоритезувати розгляд євроінтеграційних законів на засіданнях Верховної Ради України.

За офіційною інформацією Уряду України, загальний прогрес виконання Угоди за 2019 рік (виконання заходів) становить лише 38%, тобто 62% запланованих до виконання заходів не виконано. При цьому з боку Уряду України не виконано 46% заходів (Пульс Угоди, 2019).

І якщо у сфері політичного діалогу, національної безпеки та оборони; у сфері фінансового співробітництва та боротьби з шахрайством; освіти, навчання та молоді; соціальної політики та трудових відносин – виконано 100% запланованих до виконання заходів, то у сфері енергетики виконано лише 34% заходів, у сфері фінансового сектору – 19%, державних закупівель – 13%, у сфері юстиції, свободи, громадської безпеки та прав людини – лише 14%, транспорту, транспортної інфраструктури, поштових та кур'єрських послуг – 16%, підприємництва – 27%, навколишнього природного середовища та цивільного захисту – 28%, енергоефективності та ЖКХ – 33%, оподаткування - 44%, науки, технологій та інновацій, космосу – 50%, у сфері статистики та обміну інформації – 0%, управління державними фінансами – 0%, захисту прав споживачів – 0% (Пульс Угоди, 2019).

Для порівняння у 2018 р. виконання склало 59%, з боку КМУ – 62%. При тому, що у сфері науки, технологій та інновацій, космосу – лише 32%, транспорту, транспортної інфраструктури, поштових та кур'єрських послуг – 12%, енергоефективності та ЖКХ – 12%, соціальної політики та трудових відносин – 10%, сфері юстиції, свободи, громадської безпеки та прав людини – лише 40%, енергетика – 44%, навколишнього природного середовища та цивільного захисту – 50% (Пульс Угоди, 2018).

Важливо підкреслити, що з метою оцінки виконання державами-кандидадами умов членства Європейська Комісія у кожному своєму Висновку виходить за межі формального опису інститутів (політичних, економічних, адміністративних) і відносин між ними. Наприклад, на основі ряду детальних критеріїв вона оцінює, чи має демократія в країні-кандидаті реальний характер. При цьому перевіряється, як захищаються конституційні права і свободи, зокрема, свобода слова в процесі діяльності політичних партій, неурядових організацій і засобів масової інформації (Копенгагенські критерії..., 2019).

Фактично Уряд дотепер контролює лише формальне виконання завдань (тобто виконане завдання однозначно розцінюється як плюс) без аналізу їх впливу на зростання обсягів та структури вітчизняного експорту та зовнішньоторговельного обороту, залучення іноземних інвестицій, динаміку ВВП, ВНД, середнього та мінімального розмірів заробітної плати, соціального захисту населення, інновації та зростання наукового потенціалу, структурні зміни в економіці, її загальну конкурентоздатність, ринок праці та створення робочих місць, розвиток регіонів, соціальну інфраструктуру, демографію, сталість економічного та соціального розвитку тощо. За таких умов навіть високі показники (яких поки немає) виконання Плану заходів без урахування їх впливу на зростання економічного, наукового потенціалу, людського та соціального капіталу, добробуту та стабільності державних та громадських інститутів можуть давати помилкове уявлення про реальну динаміку процесу конвергенції/дивергенції України і ЄС.

В діяльності Уряду щодо виконання Угоди спостерігається явний перебік у бік інституційних перетворень, які самі по собі, без системного реформування державного, економічного та суспільного механізмів, не спроможні забезпечити інтеграцію України до європейської та євроатлантичної спільнот. Як наглядний приклад можна навести

опублікований 25 липня 2019 р. офіційний звіт віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України Іванни Климпуш-Цинцадзе за час її роботи в Уряді, тобто за період з квітня 2016 р. по липень 2019 р. Її місією, як одного з керівників Уряду, було визначено «створення інституційної основи для системної, послідовної та ефективної співпраці з ЄС і НАТО, для реального впровадження стандартів ЄС та НАТО в українське законодавство та у діяльність державних інституцій» (Звіт Віце-прем'єр-міністра..., 2019, с.2). При цьому нічого не зазначено стосовно необхідності системного, а не лише формально-інституційного, виконання Копенгагенських критеріїв членства в ЄС. Незважаючи на закріплення цілі Європейської інтеграції ще в Постанові Верховної Ради України від 2 липня 1993 р. «Про Основні напрями зовнішньої політики України» (Постанова Верховної Ради України..., 1993), звіт практично заперечує тяглість з євроінтеграційною політикою, досягнення та напрацювання в цій сфері всіх попередніх урядів, зазначаючи, що буцімто «Україна перебуває лише на початку свого шляху в ЄС [...]» (Звіт Віце-прем'єр-міністра..., 2019, с.2).

Позаяк величезна кількість завдань та заходів щодо виконання Угоди про асоціацію пов'язана з "інституційною трансплантацією", тобто часто формально-механічним запозиченням європейських інститутів, зростає ризик потрапляння в свого роду "інституційну пастку", коли, по-перше, "нові формальні інститути після "пересадки" не працюють, оскільки опиняються в оточенні неформальних, що збереглися в попередньому вигляді" (Бурлай, 2019а, с.288), а, по-друге, за видимістю прогресу інституціональної інтеграції показники реальної соціально-економічної конвергенції/дивергенції України та ЄС, що й визначатимуть справжню перспективу членства в ЄС, залишатимуться поза пріоритетною увагою урядового моніторингу виконання Угоди.

Висновки. Україна все ще має потужний соціальний фундамент для здійснення економічного ривка та модернізаційного прориву в економічному розвитку. За соціальними параметрами українське суспільство виявляється істотно потужнішим, ніж сучасна українська економіка з точки зору задоволення базових людських потреб, соціальних складових якості життя та здорового довкілля. Зокрема, за рівнем та динамікою інновацій Україна випереджає всі пострадянські країни-учасниці Східного партнерства й навіть Румунію.

За агрегованим показником соціальної інклюзивності Україна за останній рік (вересень 2019 р. – вересень 2020 р.) значно покращила свої позиції. Проте у цілому, за рівнем соціального прогресу Україна все ще відчутно поступається країнам-аутсайдерам ЄС у цій сфері – Болгарії та Румунії.

План заходів та нинішня методика його моніторингу з боку Уряду потребують суттєвого вдосконалення, залучення не формально-інституційних, а сучасних наукових підходів з урахуванням стратегічних завдань модернізації, підвищення рівня інноваційності та конкурентоздатності вітчизняної економіки, подальшої демократизації українського суспільства відповідно до європейських цінностей, принципів та стандартів. Зокрема, у вищезазначеному Плані заходів мають бути виділені стратегічні та тактичні, пріоритетні та звичайні завдання й відповідні їм заходи. На цій основі має здійснюватися стратегічний моніторинг виконання Угоди.

Бібліографічний список

- Бурлай, Т.В., 2019а. *Соціально-економічна конвергенція: теорія та практика*. Київ: Інститут економіки та прогнозування НАН України.
- Бурлай, Т.В., 2019б. Чинники соціально-економічної дивергенції України та Європейського Союзу. *Український соціум*, 2(69), с.61–83. <https://doi.org/10.15407/socium2019.02.061>

- Вертелева, О.В. та Вертелева, О.О., 2014. Економічна конвергенція країн ЄС та перспективи євроінтеграції України. *Економіка та держава*, 11, с.97–100.
- Звіт Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України за час роботи в уряді (2016-2019 рр.), 2019. *Євроінтеграційний портал*. [онлайн] Доступно за: <<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-presentation-2019/7.2019/%20%D0%9E%D1%84%D1%96%D1%81.pdf>> (Дата звернення: 18 вересня 2020).
- Копенгагенські критерії членства в Європейському Союзі, 2019. *Міністерство закордонних справ України*. [онлайн] Доступно за: <<https://mfa.gov.ua/evropejska-integraciya/vidnosini-ukrayina-yes/kopengagenski-kriteriyi-chlenstva-v-evropejskomu-soyuzi>> (Дата звернення: 18 вересня 2020).
- План заходів з виконання Угоди про асоціацію, 2020. *Євроінтеграційний портал*. [онлайн] Доступно за: <<http://eu-ua.org/plan-zakhodiv-z-vykonannia-uhody>> (Дата звернення: 18 вересня 2020).
- Постанова Верховної Ради України Про Основні напрями зовнішньої політики України № 3360-ХІІ, 1993. *Верховна Рада України*. [онлайн] Доступно за: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>> (Дата звернення: 10 вересня 2020).
- Пульс Угоди. Моніторинг реалізації плану заходів з виконання Угоди про асоціацію, 2018. *Євроінтеграційний портал*. [онлайн] Доступно за: <<https://pulse.eu-ua.org/ua/a/year/2018>> (Дата звернення: 2 жовтня 2020).
- Пульс Угоди. Моніторинг реалізації плану заходів з виконання Угоди про асоціацію, 2019. *Євроінтеграційний портал*. [онлайн] Доступно за: <<https://pulse.eu-ua.org/ua/a/year/2019>> (Дата звернення: 2 жовтня 2020).
- Сіденко, В., кер., 2018. *Перформатування європейської інтеграції: можливості і ризики для асоціації Україна - ЄС*. Київ: Заповіт.
- Сіденко, С.В., 2015. Євроінтеграційна стратегія України: соціальний вимір. *Стратегія розвитку України*. 2, с.3-8.
- Толстов, С.В., 2013. Україна між Заходом і Сходом: політичні, економічні та соціально-гуманітарні аспекти. В: П.В. Кутуєв, укл., 2013. *Варіації модерну та модернізації: український соціум в контексті глобальних процесів* Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 28-29 листопада 2013. Київ: Талком, с. 41-43.
- Alcidi, C., 2019. Economic Integration and Income Convergence in the EU. *Intereconomics*, 54(1), pp. 5-11. DOI: 10.1007/s10272-019-0783-6
- Dutta, S., Lanvin, B. and Wunsch-Vincent, S., ed., 2020. *Global Innovation Index 2020. Who Will Finance Innovation?* 13th ed. Available at: <<https://www.globalinnovationindex.org/gii-2020-report>> (Accessed 2 October 2020).
- Human Development Report, 2014. *United Nations Development Programme*. [online] Available at: <<http://www.hdr.undp.org/en/2014-report>> (accessed on October 2, 2020).
- Human Development Report, 2019. *United Nations Development Programme*. [online] Available at: <<http://www.hdr.undp.org/en/2019-report>> (accessed on October 2, 2020).
- Maynzuk, K., 2010. *The Bubble of Poor Governance: Coping with Social Impacts of Recession and Demographic Change in Ukraine Local Government: Responses to Recession Across Europe*. CDLR/LGI International Conference, Strasbourg, Council of Europe 11-12 October 2010. [Presentation] [online] Available at: <<https://publicsearch.coe.int/#k=The%20Bubble%20of%20Poor%20Governance#f=%5B%5D#s=51>> (accessed on September 10, 2020).
- Milotay, N., 2017. Social convergence and EU accession. *European Parliament*. [online] 28 September, Available at:

<https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI%282017%29608719> (Accessed 10 September 2020).

Olszański, T., 2017. *A quarter-century of independent Ukraine. Dimensions of transformation*. Warsaw: OSW Centre for Eastern Studies.

Social Progress Index, 2020. *The Social Progress Imperative*. [online] Available at: <www.socialprogress.org/index/global/results> (accessed on October 12, 2020).

References

Alcidi, C., 2019. Economic Integration and Income Convergence in the EU. *Intereconomics*, 54(1), pp. 5-11. DOI: 10.1007/s10272-019-0783-6

Burlay, T.V., 2019a. *Sotsialno-ekonomichna konverhentsiia: teoriia ta praktyka [Socio-Economic Convergence: Theory and Practice]*. Kyiv: Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine. (in Ukrainian).

Burlay, T.V., 2019b. Chynnyky sotsialno-ekonomichnoi dyverhentsii Ukrainy ta Yevropeiskoho Soiuzu [Factors of the socio-economic divergence between Ukraine and the European Union]. *Ukrainian Society*, 2(69), pp.61–83. (in Ukrainian). <https://doi.org/10.15407/socium2019.02.061>

Dutta, S., Lanvin, B. and Wunsch-Vincent S., ed., 2020. *Global Innovation Index 2020. Who Will Finance Innovation?* 13th ed. Available at: <<https://www.globalinnovationindex.org/gii-2020-report>> (Accessed 2 October 2020).

Human Development Report, 2014. *United Nations Development Programme*. [online] Available at: <<http://www.hdr.undp.org/en/2014-report>> (Accessed 2 October 2020).

Human Development Report, 2019. *United Nations Development Programme*. [online] Available at: <<http://www.hdr.undp.org/en/2019-report>> (Accessed 2 October 2020).

Kopenhahenski kryterii chlenstva v Yevropeiskomu Soiuzu [Copenhagen criteria for membership in the European Union], 2019. *Ministry of Foreign Affairs of Ukraine*. [online] Available at: <<https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/vidnosini-ukrayina-yes/kopengagenski-kriteriyi-chlenstva-v-yevropejskomu-soyuzi>> (Accessed 18 September 2020). (in Ukrainian).

Maynzuk, K., 2010. *The Bubble of Poor Governance: Coping with Social Impacts of Recession and Demographic Change in Ukraine Local Government: Responses to Recession Across Europe*. CDLR/LGI International Conference, Strasbourg, Council of Europe 11-12 October 2010. [Presentation] [online] Available at: <<https://publicsearch.coe.int/#k=The%20Bubble%20of%20Poor%20Governance#f=%5B%5D#s=51>> (Accessed 10 September 2020).

Milotay, N., 2017. Social convergence and EU accession. *European Parliament*. [online] 28 September, Available at: <https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_BRI%282017%29608719> (Accessed 10 September 2020).

Olszański, T., 2017. *A quarter-century of independent Ukraine. Dimensions of transformation*. Warsaw: OSW Centre for Eastern Studies.

Plan zakhodiv z vykonannya Uhody pro asotsiatsiyu [Action plan for the implementation of the Association Agreement], 2020. *European integration portal* [online] Available at: <<http://eu-ua.org/plan-zakhodiv-z-vykonannia-uhody>> (Accessed 18 September 2020). (in Ukrainian).

Postanova Verkhovnoyi Rady Ukrayiny Pro Osnovni napryamy zovnishn'oyi polityky Ukrayiny № 3360-XII [Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine On the Main Directions of Ukraine's Foreign Policy № 3360-XII], 1993. *Verkhovna Rada of Ukraine* [online] Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>> (Accessed 10 September 2020). (in Ukrainian).

- Puls Uhody. Monitorynh realizatsii planu zakhodiv z vykonannia Uhody pro asotsiatsiiu [Agreement Pulsemonitoring of the implementation plan of the Agreement], 2018. *European integration portal*. [online] Available at: <<https://pulse.eu-ua.org/ua/a/year/2018>> (Accessed 2 October 2020). (in Ukrainian).
- Puls Uhody. Monitorynh realizatsii planu zakhodiv z vykonannia Uhody pro asotsiatsiiu [Agreement Pulsemonitoring of the implementation plan of the Agreement], 2019. *European integration portal*. [online] Available at: <<https://pulse.eu-ua.org/ua/a/year/2019>> (Accessed 2 October 2020). (in Ukrainian).
- Sidenko, S.V., 2015. Yevrointehratsiina stratehiia Ukrainy: sotsialnyi vymir. [Ukraine's euroinegration strategy: the social dimension]. *Strategy of Ukraine. Economics, sociology, law*, 2, pp.3-8. (in Ukrainian).
- Sidenko, V., 2018. *Pereformatuvannia yevropeiskoi intehratsii: mozhlyvosti i ryzyky dlia asotsiatsii Ukraina-YeS [Reformatting European Integration: Opportunities and Risks for the Ukraine-EU Association]*. Kyiv: Zapovit. (in Ukrainian).
- Social Progress Index, 2020. *The Social Progress Imperative*. [online] Available at: <www.socialprogress.org/index/global/results> (Accessed 12 October 2020).
- Tolstov, S.V., 2013. Ukrayina mizh Zakhodom i Skhodom: politychni, ekonomichni ta sotsial'no-humanitarni aspekty [Ukraine between West and East: political, economic and socio-humanitarian aspects]. In: P.V. Kutuyev, Compiler, 2013. *Variatsii modernu ta modernizatsii: ukraïnskyi sotsium v konteksti hlobalnykh protsesiv. Proceedings of the International Scientific-Practical Conference, Kyiv, November 28-29, 2013*. Kyiv: Talkom. (in Ukrainian).
- Verteleva, O.V. and Verteleva, O.O., 2014. Ekonomichna konverhentsiia krain YeS ta perspektyvy yevrointehratsii Ukrainy [Economic Convergence in EU and Possibilities of European Integration of Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava*, 11, pp.97–100. (in Ukrainian).
- Zvit Vitse-premier-ministra z pytan yevropeiskoi ta yevroatlantychnoi intehratsii Ukrainy za chas roboty v uradi (2016-2019 rr.) [Report of the Vice Prime Minister on European and Euro-Atlantic Integration of Ukraine during his time in the government (2016-2019)], 2019. *European integration portal* [online] Available at: <<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-presentation-2019/7.2019/%20%D0%9E%D1%84%D1%96%D1%81.pdf>> (Accessed 18 September 2020). (in Ukrainian).
- Стаття надійшла до редакції 21.10.2020.

I. Piliaiev

**SOCIAL FACTORS OF OVERCOMING THE DIVERGENCE OF ECONOMIES
OF UKRAINE AND THE EU: TRENDS AND CHALLENGES FOR THE NATIONAL
GOVERNANCE**

The article applies synergistic interdisciplinary approach to the analysis of problems of divergence in the economies of Ukraine and the EU, to evaluate the present state and key problems of implementing the Association Agreement between Ukraine and the EU in terms of the socio-economic modernization of this country.

The thesis about slow, partial (only in certain segments), unsystematic overcoming of divergent trends by Ukraine, which appeared in the first years after signing the EU-Ukraine Association Agreement, is substantiated. In particular, there are clear trends of divergence between Ukraine and the EU in the areas of social development, personal security, rule of law, some civil and political rights and freedoms, which is primarily due to insufficient effectiveness of European integration reforms, lack of consensus in the political elite and society with regard to "Road map" of modernization, consequences of Russian aggression and the ongoing armed

conflict in the east of Ukraine. At the same time, moderate convergence trends in areas such as social inclusion and innovation have been identified.

It is proved that Ukraine still has a strong social foundation for economic modernization breakthrough. In terms of social parameters, Ukrainian society is significantly more powerful than the modern Ukrainian economy from the viewpoint of meeting basic human needs, social components of the quality of life and healthy environment. In particular, in terms of the level and dynamics of innovation, Ukraine is ahead of all post-Soviet member states of the Eastern Partnership and even Romania as an EU member state.

It is argued that the Ukrainian Government still monitors mainly the formal fulfilment of the Action Plan on implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union and its member states for the years 2018–2024 without analyzing the Action Plan's impact on the institutional effectiveness and indicators of Ukraine's socio-economic development. Under such conditions, certain indicators of the Action Plan implementation may give a misconception about the real dynamics of the convergence / divergence process of Ukraine and the EU. This requires improved strategic monitoring of the implementation of the Association Agreement.

Key words: divergence, human development, social progress, modernization, European integration

УДК 005.942

Л.В. Бондарчук

ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛЮВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В умовах сьогодення існує нагальна потреба в раціональному використанні коштів, засобів праці, різноманітних ресурсів шляхом визначення та впровадження дієвих механізмів системи управління на рівні підприємства, що актуально формує перелік та систему управлінського консультування та консалтингових послуг. Особливості сучасності створюють важливі інструменти та засоби взаємодії, на рівні надання консалтингових послуг, та елементи моделювання механізму використання управлінського консультування, чому і присвячено відповідні дослідження. Затребуваність консультантів з управління як експертів з інноваційного розвитку організацій, та створення особливих складових моделі надання управлінських послуг є важливою ознакою цієї сфери діяльності на рівні держави.

***Ключові слова:** моделювання, техніка управління, консалтинг, консалтингові послуги, система управління, управлінське консультування, організація, консультант, бізнес-структура, елементи моделювання.*

DOI 10.34079/2226-2822-2020-10-20-17-24

Постановка проблеми. Сучасна, визначальна роль управлінського консультування та особливості створення моделі консультаційної функції, характеризується суттєвим впливом консультантів та визначенням змісту на формування найважливіших питань стратегічного характеру як на рівні підприємств і організацій, так і державних органів управління, виступаючи каталізатором управлінських нововведень, за умови розвитку елементів управління.